

Міністерство освіти і науки України
Наукове товариство імені Шевченка в Україні
Львівська обласна державна адміністрація
Львівський торговельно-економічний університет

МАТЕРІАЛИ

Другої Всеукраїнської наукової конференції

“ВИТОКИ ТА СТАНОВЛЕННЯ КОЗАЦЬКОГО РУХУ НА ЕТНІЧНИХ ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ”

(до 360-річчя битви під Конотопом)

Львів, Руда – 30 червня 2019

Міністерство освіти і науки України
Наукове товариство імені Шевченка в Україні
Львівська обласна державна адміністрація
Львівський торговельно-економічний університет

МАТЕРІАЛИ
Другої Всеукраїнської наукової конференції
“ВИТОКИ ТА СТАНОВЛЕННЯ
КОЗАЦЬКОГО РУХУ
НА ЕТНІЧНИХ ЗЕМЛЯХ УКРАЇНИ”

*(до 360-річчя битви
під Конотопом)*

Львів, Руда –
30 червня 2019 року

Підписано до друку 27.06.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк на різнографі.
10,25 др. арк. 9,57 ум. др. арк. 10,9 облік.-видавн. арк.
Тираж 100 прим. Зам. 60.

Віддруковано в друк. видавництва Львівського торговельно-економічного університету
79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10. Тел. 244-40-19. e-mail drook@ukr.net
Свідомство Держкомітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України
серія ДК № 5149 від 15.07.2016 р.

ЗМІСТ

ПРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ	4
КАЛЕНДАР РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ	5
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	
<i>Золодимир Бадяк</i> КОЗАЦТВО ЯК ФЕНОМЕН ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	12
<i>Іван Сварник</i> УКРАЇНСЬКА КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА І РОЛЬ У ЇЇ СТВОРЕННІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО	16
<i>Богдан Якимович</i> КОНОТОПСЬКА БИТВА 1659 Р.: ЗНАЧЕННЯ, УРОКИ, ПАРАЛЕЛІ	21
<i>Роман Мелех</i> ПРО ЖИТТЕПИС ПРОЄВРОПЕЙСЬКОГО ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО	25
<i>Василь Рудий</i> ГЕТЬМАН ІВАН ВИГОВСЬКИЙ У ГАЛИЧИНІ	36
<i>Степан Ревуцький</i> У ПОШУКАХ МОГИЛИ ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО	41
<i>Оксана Зубрицька</i> МІСТО РУДА – РОДИННА РЕЗИДЕНЦІЯ ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО	49
СЕКЦІЯ 1	
КОЗАЦЬКИЙ СТАН – УНІКАЛЬНЕ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ, КОНСОЛІДУЮЧИЙ ФАКТОР В БОРОТЬБІ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ	
<i>Юрій Михальський, Олександра Кендус</i> РЕЄСТРОВЕ КОЗАЦТВО: ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ДЕРЖАВОТВОРЧОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНЦІВ У ЧАСИ ПОЛЬСЬКОГО ЗАВОЮВАННЯ	53
<i>Діана Миколів, Олександр Лихута</i> ГЕТЬМАНСЬКІ УНІВЕРСАЛИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО СЕРЕДИНИ XVII СТ. ТА КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА 1710 РОКУ – ОЗНАКИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕЇ	56
<i>Вадим Задунайський</i> ВИЯВ ВАГОМОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА БОЙОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КОЗАЦЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ – “ДОБРИЙ КОЗАК БАЧЕ, ДЕ ОТАМАН СКАЧЕ”	60
<i>Петро Куцук</i> ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В 1648 – 1656 РОКАХ	67

<i>Микола Рожик</i> ЗАГАРБАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ МОСКОВІЄЮ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – НА ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТЬ.....	72
<i>Любомир Калинець</i> ПРО ПОХОВАННЯ І САДИБУ ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО У С. РУДА	75
СЕКЦІЯ 2	
КОЗАЦЬКА СПАДЩИНА І УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА	
<i>Ігор Фареній</i> ЄВРОПОЦЕНТРИЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ	80
<i>Дар'я Найбоченко</i> ГРОМАДСЬКИЙ КОЗАЦЬКИЙ РУХ У КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ (2014-2017).....	84
<i>Анжеліка Давиденко</i> СУЧАСНИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ В СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЧЕРКАЩИНИ	87
<i>Інна Корольова</i> ФЕНОМЕН ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА: КУЛЬТУРОЛОПЧНИЙ АСПЕКТ	91
<i>Іван Монолатій</i> КОЗАЧЧИНА ЯК ТЕМА ДОСЛІДЖЕНЬ ВЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В МЮНХЕНІ	94
<i>Микола Литвин, Любомир Хахула</i> ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ НОВІТНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛЬЩІ	97
<i>Тарас Горбачевський, Тетяна Голдак-Горбачевська</i> ВІДРОДЖЕННЯ КОЗАЦЬКОГО РУХУ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ (МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД XX СТ.)	101
СЕКЦІЯ 3	
УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В ТВОРЧОСТІ ІСТОРИКІВ, ПИСЬМЕННИКІВ, ПОЕТІВ	
<i>Тетяна Онішко</i> САМІЙЛО ВЕЛИЧКО: КОЗАЦЬКИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ (1670–1728 РР.).....	104
<i>Феодосій Стеблій</i> ЯКІВ ГОЛОВАЦЬКИЙ ПРО МІСЦО КОЗАЦТВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	106
<i>Василь Лизанчук</i> МОСКАЛЬ ДОБРОМ І ЛИХОМ З КОЗАКОМ НЕ ДІЛИВСЯ	110

<i>Петро Шкраб'юк</i> КОЗАЦЬКА ТРАДИЦІЯ В ГАЛИЧИНІ: В ТВОРЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА	113
<i>Степан Гелей</i> КОЗАЦЬКА ТЕМА В ТВОРЧОСТІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША	116
<i>Михайло Гнатюк</i> ІСТОРИЗМ ТА ІСТОРІЯ У ТВОРЧОСТІ АНДРІЯ ЧАЙКОВСЬКОГО (ПОВІСТЬ “ПЕРЕД ЗРИВОМ”)	122
<i>Володимир Вісин</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОЗАЦЬКОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	127
<i>Віктор Гоцуляк</i> ПОСТАТЬ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	131
<i>Володимир Прокіп</i> НАПИСИ, ЗОБРАЖЕННЯ ТА ГЕРБИ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОЗАЦЬКОЮ ДОБОЮ НА ХОЛОДНІЙ ЗБРОЇ З КОЛЕКЦІЇ ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ	141
<i>Андрій Панів</i> ШАБЛЯ З ПЕРСЬКИМ КЛИНКОМ ТИПУ “ШЕМШИР” ТА ГЕРБОМ “ПОБУГ” В КОЛЕКЦІЇ ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ	146
<i>Анатолій Феньов, Роман Колодій, Тарас Чайківський</i> БОЙОВИЙ БАРАБАН КЛИЧЕ ДО БОЮ. ЛИТАВРИ (ТУЛУМБАСИ) В ЕКСПОЗИЦІЇ ЛЬВІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ	149
<i>Михайло Глушко</i> ТРАДИЦІЙНЕ ЖИТЛО ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ – ДАВНІЙ АРХАЇЗМ НАРОДНОГО БУДІВНИЦТВА	157

СЕКЦІЯ 3
**УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО В ТВОРЧОСТІ ІСТОРИКІВ,
ПИСЬМЕННИКІВ, ПОЕТІВ**

*ОНІПКОТетяна Володимирівна,
доктор історичних наук, професор,
Полтавського університету економіки і торгівлі*

САМІЙЛО ВЕЛИЧКО: КОЗАЦЬКИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ (1670–1728 рр.)

Особливе значення серед літописів другої половини XVII–початку XVIII ст. мають історичні твори, присвячені козацьким війнам. Звідси виникла їх умовна назва – «козацькі», «козацько-старшинські» літописи. Козацькі літописні джерела XVII–початку XVIII століття – це винятково цікава та важлива частина національної історичної спадщини українського народу. До наших днів дійшли три найвизначніші козацькі літописи: Самовидця (про події 1648–1702 рр., вірогідний автор – Роман Ракушка-Романовський), Грабянки (1710 р., про події від виникнення козацтва до 1709 р.) та Самійла Величка (1720 р., про події в Україні 1648–1700 рр.).

З-поміж названих літописців козацької України особливе місце в історії відведено Самійлові Величку. Відомий козацький літописець Самійло Васильович Величко народився 11 лютого 1670 р. на Полтавщині (с. Жуки) у козацькій родині. Його батько, Василь Величко, належав до першої сотні Полтавського полку, був грамотною, мудрою й шанованою людиною, багато читав і мав велику книгозбірню. У вільний час батько особисто займався синовю освітою, навчав його грамоті. Успішно склавши іспити, Самійло вступив до одного з найпрестижніших в Європі навчальних закладів – Києво-Могилянської колегії. Майбутній козацький літописець навчався ретельно й успішно, оволодів латинською, польською та німецькою мовами. З 1690 р. після успішного завершення навчання в колегії, Самійла Величка рекомендували на службу до Генерального писаря Війська Запорозького В.Л. Кочубея.

Літопис козацького канцеляриста Самійла Величка – найбільший за обсягом історичний твір свого часу, надрукований у Києві 1848–1864 рр. Унікальність цього наймонументальнішого твору історико-мемуарної прози XVII–XVIII ст. полягає в тому, що це не тільки літопис, а й історичний, публіцистичний і художній твір.

Літопис Самійла Величка дійшов до нас не повністю: є в ньому неточності та прогалини на початку, в середині (1649–1652 рр.) і в кінці. Прогалину (відсутність кінця першої, другої, третьої, четвертої та п'ятої частин першого тому) видавці заповнили матеріалом із другого твору Величка – «Космографії» (1728 р.), яку він продиктував, уже осліпнувши на схилі літ. Самійло Величко довів літопис до 1700 р., але в переліку подій автор згадує й пізніші роки (наприклад, 1723 р.), у третьому томі згадуються події 1700–1720 рр. Літописець також обіцяє розповісти і про події, що

...відлучення його від служби в Генеральній канцелярії. ...вважає, що сталося це наприкінці 1708 р., коли був страчений ... Наприкінці 1708 р. Самійло Величко за наказом Мазепи був ... і ув'язнений як людина, близька до В. Кочубея. Пізніше йому ... зв'язки з І. Мазепою. З ув'язнення літописець вийшов 1715 р. за ... В. Кочубея.

Після звільнення з ув'язнення на державну службу Самійло Величко не повернувся. Спочатку оселився у Диканьці (там знаходився маєток ...), пізніше перебрався до рідної домівки – у с. Жуки. У той період ... літописець Самійло Величко учителював, займався літературною ... Чимало відомостей черпав він із великої колекції книг і ... які збирав упродовж усього життя. До неї входили історичні ... літописи, оригінальні документи, художні твори. Все це Самійло ... використовував, працюючи над літописом. Крім історії він виявляв ... до інших наук, цікавився політикою, мистецтвом, поезією, збирав ... бібліотеку. До нашого часу збереглося кілька книжок із його ... Багаторічне розумове та фізичне напруження позначилися на ... літописця. Оскільки в останні роки життя Самійло Величко осліп, він ... нові сторінки свого літопису найнятим писарчукам. Останні роки ... Величко провів у селі Жуки. Тут він помер і похований.

На жаль, могила Самійла Величка до нашого часу не збереглася. Та в ... с. Жуки (на батьківщині літописця) поруч із каплицею Покрови ... Богородиці встановлено гранітну брилу, яка символізує останнє ... славетного історика козаччини. У 2010 р. у Жуках, з нагоди ... від дня народження Самійла Величка, був зведений Меморіальний ... слави українського козацтва. Дещо раніше, у 2003 р., з метою ... пам'яті відомого козацького літописця, уродженця Полтавщини, та ... найкращих зразків національної культури започаткована обласна ... премія імені Самійла Величка.

Отже, Самійло Величко справедливо належить до когорти славетних ... літописців XVII–XVIII ст., які у своїх творах висвітлювали і ... цілу низку проблем тогочасного життя. Історики-літописні твори ... Величка донині є цінним джерелом для дослідження козацького ... України XVII ст. Без сумніву, Літопис Самійла Величка разом із ... Самовидця та Літописом Григорія Грабянки творить ґрунтовний ... козацької історіографії.

1. Самійло Величко: літописець козацької слави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cossackland.org.ua/2013/02/10/samijlo-velychko-litopysets-kozatskoji-slavy/>
2. Самійло Величко – перший історик козаччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/ukraine/67348>
3. Село Жуки – батьківщина літописця Самійла Величка: збірник матеріалів наукової конференції / Ред. кол.: Л. В. Бабенко, М. М. Кононенко (голова) та ін. / ЦП НАН України і УТОПІК; УК ПОДА; ПКМ

імені Василя Кричевського; Полтавська районна рада. – К.; Полтава : ЦП НАНУ і УТОПІК, 2017. – 80 с.

4. Полтавщина. Історичний нарис. – Полтава : Дивосвіт, 2005. – 592 с.

СТЕБЛІЙ Феодосій Іванович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України

ЯКІВ ГОЛОВАЦЬКИЙ ПРО МІСІЮ КОЗАЦТВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Діячі “Руської Трійці”, в тому числі Я. Головацький, виявляли пильну увагу до історії козацтва і Запорізької Січі, в яких предметом їх пильної уваги стали козацтво і Запорізька Січ, в яких вони вбачали своєрідну форму продовження державницької традиції в Україні. Намагаючись зібрати якнайбільше відомостей про козацьку епоху, побратими опрацювали величезну кількість літературних джерел як рукописних, так і опублікованих, дошукуючись у них відповіді на питання про походження козацтва, найважливіші етапи його історії, державотворчі аспірації, визначних полководців та їхні подвиги і т. п.

Вони були обізнані з багатьма найавторитетнішими публікаціями стосовно історії козацтва (працями В. Коховського, Г. Ф. Міллера, П. П'ясецького, В. Й. Рудавського, А. Стебельського, Ж. Б. Шерера, Шимоновського, М. Карамзіна, Б. Зиморовича, Д. Зубрицького, Й. Лелевеля), пронизаними козацькою тематикою літературними творами (Т. Падурі, “Енеїдою” І. Котляревського) [1]. Від діячів “Руської Трійці” йдуть перші сліди знайомства галичан ще до її публікації з визначною пам'яткою українського літописання й національно-політичної думки, знаменитою “Історією Русів”, цією пристрасною апологією козацтва як головної рушійної сили української історії XVII–XVIII ст. та репрезентанта тогочасної державності й вмотивованою заявою про природне, моральне та історичне право українців на окремий політичний розвиток, а також із творами, які зазнали її впливу (історичними працями Д. Бантиша-Каменського, М. Маркевича, поезією Т. Шевченка, М. Костомарова, А. Метлинського, збірниками “Ластівка”, “Сніп”, “Запорожская старина”, повістю М. Гоголя “Тарас Бульба”).

Я. Головацький свою обізнаність із значною частиною тексту “Історії Русів” засвідчив нотатками із публікації її фрагментів В. Мацейовським у “Квартальнику науковому” (Краків, 1835) та із короткої довідки про Георгія Кониського як автора захоплюючої “Історії Малоросії” в книзі Г. Кеніга “Літературні портрети з Росії” (1837), а також власноручною копією статті О. Пушкіна “Розбір зібрання творів Георгія Кониського” з доданими до неї уривками “Історії Русів”.